
Knjigi o Poti spominov in tovarištva

Author(s): Ivan STANIČ

Source: *Urbani Izziv*, Vol. 17, No. 1-2, Pozabljeni modernizem mest / The forgotten modernism of cities (2006), pp. 158-159

Published by: Urbanistični inštitut Republike Slovenije

Stable URL: <https://www.jstor.org/stable/10.2307/24920739>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at <https://about.jstor.org/terms>

JSTOR

Urbanistični inštitut Republike Slovenije is collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Urbani Izziv*

Ivan STANIČ

Knjigi o Poti spominov in tovarištva

Življenje največje zelene poteze v Ljubljani se začne z zlovesčo gradnjo žične utrdbe leta 1942, ki naj bi izolirala mesto od zaledja. Gradila jo je okupacijska, fašistična vojska. Domoljubi so jo začeli rušiti takoj po zmagi v 2. svetovni vojni, osvobodeni prostor pa so začeli uporabljati leta 1957, ko je bil prvič organiziran partizanski pohod ob žici okupirane Ljubljane v spomin na narodnoosvobodilni boj. V istem letu je bil sprejet odlok o pohodu in dana pooblastila odgovornim, da zaščitijo objekte ob nekdanji žici. Sledila je gradnja pomnikov – spomenikov na križiščih z mestnimi vpadnicami, spominskih kamnov na krajih, kjer so stali bunkerji, v letu 1964 pa so uredili še manjkajoči del sprehajalne poti čez Golovec. Leta 1968 je bil sprejet odlok o zaščiti poti in opredeljen 20–50 m širok varovalni pas. Leta 1972 so avtorji Dimitrij Omersa, Franc Kastelic in Jože Štoka, tedaj še študenti, predlagali ureditev 32,74 km dolge pešpoti kot aleje s spremljevalnimi programi, ki se je takrat prvič pokazala kot mestna urbanistična poteza in del mestnih zelenih površin. Prvič je bila vnescena v urbanistične dokumente leta 1975. Potezo so dokončali leta 1984, naslednje leto pa je dobila celovito oblikovalsko podobo (avtor: Janez Koželj s sodelavci) in novo ime – Pot.

Zaradi nerazumnih napetosti po spremembi družbenega sistema leta 1990 je bil tudi PST v nekaterih političnih krogih prepoznan kot negativna ostalina socialističnega obdobja, zato se je leta 1991 začela kar uspešna demontaža z vandalizmom novjših pomnikov od »Poti«, kar je seveda sprožilo nezadovoljstvo velike večine meščanov

Ljubljane in pospešilo nastajanje civilnih društev za njeno zaščito. Tudi sredstev za vzdrževanje je bilo čedalje manj. Zdaj je poteza delno osvobodjena ideološkega značaja, znajde se tudi v turističnih vodnikih, ponekod se tudi že nadaljuje njeno urejanje. Najpomembnejše je, da sta prepoznana njen zgodovinski okvir in prostorski pomen.

Kako naprej?

Prvo knjigo je izdal Trajekt, Zavod za prostorsko kulturo iz Ljubljane.^[1] Gre za poročilo o ugotovitvah raziskovanja PST kot največje mestne zelene površine, načrtovane in urejene po 2. svetovni vojni, ki jo avtorji opisujejo z novjšim imenom – POT. Po obsežnem terenskem delu, pregledu gradiva in literature ter posameznih pogovorih so izdelali analize razvoja in načrtovalskih potez ter odnosa te površine do drugih javnih mestnih odprtih površin kakor tudi njene uporabnosti. Ugotovili so razmere na potezi in probleme. Na koncu predlagajo zasnovo sistema ljubljanskih poti.

Raziskava potrjuje pomen in vlogo Poti v zelenem sistemu mesta in odkriva nekatere možnosti za načrtovanje oziroma kakovostno fizično in programsko obogatitev. Že naslov knjige navaja k pomembnosti tega prostora za vso Ljubljano, saj jo označuje kot največjo načrtovano zeleno površino v Ljubljani, ki po skupni površini celo presega Park Tivoli. Zelo poučen je kronološki prikaz nastajanja, še bolj pa podroben opis trase s fotografijami, kjer je opravljena tudi klasifikacija posameznih značajev, ki določajo njeno podobo, npr. urbani del, urbani zeleni del, odprti zeleni del in

gozdni del. Pisci ugotavljajo, da je trasa na več krajših odsekih (skupaj 2,26 km) prekinjena ali neprepoznava (največ v južnem delu Ljubljane), tako da že v tem analitičnem delu odkrivajo možne prihodnje naloge.

Zanimiva so razmišljanja o Poti kot povezovalnem elementu grajenega okolja, saj pretežno poteka prek urbaniziranega dela mesta. Misel razširijo z možnostjo uporabe Poti kot hrbtnice vseh poti v ljubljanskem zaledju. V nasprotju s prikazanim berlinskim zidom ali bostonsko smaragdno ogrlico, ki sta zelena (odprta) linearna prostora v središču mesta, Pot poteka po obrobju. Ob tej potezi zares ni komercialno zanimivih programov, pač pa vezani na vsakdanje življenje. Zlasti v severnem delu poteka prek pretežno stanovanjskih območij ali ob njih.

Morda je najvrednejši del knjige nabor ugotovljenih pomanjkljivosti in/ali problemov na posameznih odsekih Poti, ki jih bo treba zvezno in nadzorovano reševati in odpravljati, na primer označevanje trase, oblikovanje skladno z odlokom, varna ureditev pločnikov, prehodov prek železniških tirov, pravilna ozelenitev in saditev dreves, prilagoditev poteka za funkcionalno ovirane osebe, preprečevanje parkiranja na Poti, preprečevanje uporabe trase kot dostopne ceste do vrtičkov ali vikendov. Na nekaterih odsekih trase je dodaten problem lastništvo zemljišč.

Za kaj je zares šlo?

Druga knjiga je povsem drugačna.^[2] Vrača nas v čas nastanka prvotnega objekta. Razlaga ga prek funkcije, ki jo je opravljal, tj. nadzora

gibanja ljudi, in značilne tipologije objektov, potrebnih za njeno izvajanje, tj. bunkerjev, nadzornih točk in ograj. Gre za analizo PST kot specifične utrdbene arhitekture za obrambo pred napadalci od znotraj, za objekt represije. Pravilnejša oznaka takšnega objekta je zapor. No, ko je enkrat stal, so fašisti ugotovili, da bi lahko deloval tudi kot obrambni objekt, in ga dodatno okrepili za delovanje navzven. Vendar podobno utrdbam, ki so se druga za drugo rušile v evropskih mestih 19. stoletja, tudi srednjeveška ljubljanska. Na Dunaju je na primer tako nastal znameniti »Ring«. Meščani so našo demonstrativno demontirali takoj po koncu vojnih operacij.

Aleksander Jankovič – Potočnik, arhitekt in priznani slovenski utrdboslovec, nas zelo inovativno popelje v povsem nestandardno, nenavadno dožemanje videnega, vendar neopaženega stvarnega sveta okoli nas, češ, ali vidimo, kar gledamo, in razumemo, kar vidimo. Pravi, da sta utrdbena arhitektura in utrjevanje sploh neposredno povezana z obrambo. Bodisi, da gre za obrambo premožnih posameznikov, strateško pomembnih objektov, fizične razmejitvene črte dveh nasprotnih skupin (držav) ali nadzorne točke na križišču poti, je fizični izraz teh objektov sorazmerno enovit in s ponavljajočim se ritmom. Ritem pa začara. Tega so ustvarjali posamezni objekti – bunkerji, tipologijo in klasifikacijo katerih pisec podrobno razloži.

Nadaljuje s trditvijo, da so tudi elementi zdajšnjega prostora nekdanje žične utrdb takšni, tj. v ponavljajočem se ritmu, pri čemer je mogoče prepoznati tudi izrazito arhitekturno kakovost elementov, dodanih po demontaži prvotne utrdb. Torej ne gre le za največjo odprto površino mesta, temveč tudi prostor velike arhitekturne kompozicije.

Seveda ne more mimo prvotne funkcije objekta. To je bil v vsakem

primeru objekt represije, pridržanja, kaznovanja. Posamezniku je bila pač odvzeta možnost prostega izhoda. Nekoč je bil takšen prostor navadno v kleti samega objekta utrdb, pomorske sile so za to uporabljale ladje – galeje, z bursko vojno (1899–1902) pa so predvsem pridržanju dali večji pomen. Zamisel je bila preprečiti stik med uporniki in njihovimi podporniki, družinami, kar naj bi tudi psihološko spodbudilo krila borcem. Takšna naj bi bila tudi ljubljanska. Bunkerji so vsekakor bili obrambni objekti, sama žica pa zgolj objekt za preprečevanje prostega gibanja.

Zdaj je prostor Poti ali PST, kjer je nekoč potekala utrdba, priljubljen rekreacijski prostor meščanov. Enkrat na leto dobi še domovinsko spominsko noto. Kakor koli bi se kdo trudil, politične note ne bo nikdar izgubil.

Ivan Stanič, univ. dipl. inž. arh.,
Urbanistični inštitut RS, Ljubljana
E-pošta: ivan.stanic@uirsi.si

Ivan STANIČ

Srednja Evropa motivira!

Ilsinger, Renate (ur.),
Doytchinov, Grigor (ur.) (2005)
Zbornik mednarodnega
simpozija Kulturna dediščina
in urbane spremembe
v srednji Evropi, Verlagsbüro
Ilsinger, Gradec/Dunaj.
[ISBN 3-901959-02-5]

Mednarodni simpozij o kulturni dediščini in urbanih spremembah v srednji Evropi je bil izveden v Ljubljani decembra 2000 pri Ministrstvu za okolje in prostor^[1]. Sledil je podobnima dogodkoma v Zlinu leta 1999 in Gradcu leta 2000. Zbornik je nastajal dolgo. Izid so podprli mesto Gradec, dežela Štajerska, Ministrstvo za okolje in prostor Republike Avstrije in Avstrijski inštitut za vzhodno in južno Evropo. V petih tranzicijskih letih se je v predstavljenih mestih (Bratislava, Budimpešta, Dunaj, Krakov, Ljubljana, Lviv, Praga, Sofija, Zagreb in Wrocław) marsikaj spremenilo. Od konference do danes so nekatera postala glavna mesta suverenih držav članic Evropske unije, druga še bodo, razen Krakova in Wrocław, ki sta regionalni središči. Lviv kot regionalno središče in Zagreb kot glavno mesto države pa sta še v širitveni čakalnici.

Iz prispevkov je razvidna paleta različnih pogledov na spomeniško dediščino, kulturo in prostorsko planiranje. Čeprav je v besedilih zaznati željo po odprtosti, demokratizaciji, prožnosti, ki naj bi se ujemale z nazivnim postsocialističnim duhom, mnogi vseeno med vrsticami žalujejo za dobrimi starimi urejenimi časi ali tarnajo nad institucionalno invalidnostjo. Morda sta le besedili o Dunaju in Ljubljani izjemi.

Opombi:

^[1] Kranjc, Urša, Simoneti, Maja, Vidic, Luka (2006) Pot, največja načrtovana javna zelena površina v Ljubljani, Trajekt – Zavod za prostorsko kulturo, Ljubljana. [ISBN 10-961-91897-0-1; 13-978-961-91897-0-2]

^[2] Jankovič Potočnik, Aleksander (2006) Utrjena Ljubljana – Žični obroč okrog Ljubljane 1942–1945 [The ring of wire – Fortifications around Ljubljana 1942–1945], Ad Pirum – Zavod za intelektualne dejavnosti, Logatec. [ISBN 961-91721-1-6]